

## ESFORÇ I EMPREMTA DE BADIA I MARGARIT EN LA SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

Francesc VALLVERDÚ

L'any 1988, en el número de la revista *Anthropos* dedicat a Antoni M. Badia i Margarit, em va correspondre l'honor de comentar la seva obra de sociolingüista (VALLVERDÚ, 1988, 56-58). Ara, que em toca una comesa semblant, desitjaria no repetir-me, però resultarà al capdavall inevitable la represa de moltes de les idees i apreciacions que s'apuntaven ja en aquell treball.

Recordava aleshores el doctor Badia, en unes seves notes autobiogràfiques, que en una recensió jo l'havia qualificat de «sociolingüista ocasional», pel fet que si no s'hagués produït l'esfondrament de 1939 i la subsegüent repressió franquista, ell segurament no s'hauria interessat per la sociolingüística.

Comentant aquesta observació meua, Badia la confirmava amb aquestes paraules: «*todas mis denuncias del trato injusto dado a la lengua catalana, todos mis esfuerzos por su normalización (...) se basaban más en unos deseos enormes de fomentar la realización de la lengua que en un proyecto sistemático de sociolingüística*» (BADIA, 1988, 24). Malgrat aquesta reconeixença del mateix implicat, avui em pregunto si la meua observació no era, a dreta llei, massa restrictiva. Al capdavall, el fet que la dedicació de Badia fos «ocasional», era ben bé una actitud exclusiva d'ell? No es tracta, potser, d'una característica més general sobre els sociolingüistes catalans? O dit en altres paraules, com s'hauria desenvolupat la sociolingüística catalana sense aquelles circumstàncies històriques, que precisament van determinar l'atenció de Badia per la nostra disciplina?

En qualsevol cas, com en altres sociolingüistes del país, l'interès per la llengua catalana i la preocupació pels seus avatars eren sentits per Badia des de la seva època d'estudiant. I no podia ser altrament en un noi que va cursar l'ensenyament primari i el batxillerat a Blanquerna, l'admirable institució escolar dirigida per Alexandre Galí, el qual, recordem-ho, fou el primer autor català que estudià amb atenció el fenomen del bilingüisme. Per això, no ens pot sorprendre que des que Badia guanyà la càtedra de Gramàtica Històrica Espanyola de la Universitat de Barcelona el 1948, a l'edat de vint-i-vuit anys, les referències a la llengua catalana fossin constants en la seva tasca docent.

A partir d'aquí, les iniciatives que anuncien l'interès de Badia pels aspectes sociològics del fet lingüístic se succeïen: destaquem la conferència que va donar l'any 1951 a Zuric sobre la situació en què es trobaven el basc i el català i que fou publicada anònimament per una revista suïssa; cal esmentar també la seva col·laboració l'any 1952 en l'enquesta internacional sobre el llenguatge de la dona organitzada per la Universitat de Lovaina; es pot recordar la seva incursió l'any 1955 en el que ell mateix anomenava la «fisiognòmica comparada» entre el català i el castellà, és a dir, les relacions lingüístiques entre aquestes dues llengües; i finalment, sense ànim d'exhaustivitat, citar la conferència sobre el bilingüisme català-castellà donada el 1961 al Museu del Teatre de Barcelona.

Però és durant la seva estada com a *visiting professor* a la Universitat de Georgetown, a Washington (1961-1962), quan Badia començà a treballar més intensament en temes de sociolingüística. Aquí va llegir el famós estudi d'Uriel Weinreich, *Languages in Contact*,

que tanta influència ha exercit en el desenvolupament de la sociolingüística catalana. No oblidem que, si bé el llibre de Weinreich és de 1953, es pot dir que la seva gran difusió no començà fins deu anys més tard.

Mentre va residir a Nord-amèrica, Badia participà en dues reunions internacionals, on va donar a conèixer les seves idees sobre el bilingüisme: el desembre de 1961 a Chicago, en la reunió anual de la Modern Language Association of America, va llegir una comunicació sobre «Tres problemes del català d'avui» i a l'agost de 1962 a Cambridge (Massachusetts) va presentar la comunicació «*Some aspects of bilingualism among people in Catalonia*» en el marc del IX Congrés Internacional de Lingüistes. Més endavant, aquestes dues comunicacions van ser traduïdes al català i incorporades al primer llibre plenament classificable com a «sociolingüístic» de Badia i Margarit, *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964). En altres ocasions ja he remarcat la felix coincidència d'aquesta data amb la del naixement «oficial» de la sociolingüística com a disciplina acadèmica, que com és sabut es produí en el famós simposi celebrat a la Universitat de Califòrnia de Los Angeles precisament l'any 1964 (BRIGHT, 1966). Tenint en compte aquesta circumstància, no ens pot sorprendre que en el seu primer llibre Badia encara no fes referència pel seu nom a la sociolingüística; tanmateix, *Llengua i cultura als Països Catalans* quedarà com una peça clau en els estudis sobre bilingüisme i llengües en contacte a Catalunya i, en definitiva, un esglaó important en el desenvolupament de la sociolingüística al nostre país, com ho confirma la gran difusió que ha tingut (quinze edicions fins a 1993).

De tota manera, el pas més decisiu de Badia en el camp dels estudis sociolingüístics és l'enquesta que va realitzar entre els anys 1964 i 1965 i que va donar a conèixer en el seu extens treball *La llengua dels barcelonins* (1969), del qual només s'ha publicat el primer volum (de quasi set-cents pàgines). Com és sabut, s'han discutit molt els aspectes metodològics d'aquesta enorme enquesta, entre altres coses perquè les dades varien notablement segons els procediments utilitzats per obtenir-les: visites domiciliàries a l'atzar o respostes voluntàries per correu. (Així, el percentatge de catalanoparlants segons el primer procediment era el 63,2%, mentre que d'acord amb el segon, arribava al 78,9%). Hi ha hagut també altres crítiques que afecten la plena fiabilitat de l'enquesta, que em sembla oció de detallar, perquè considero que en aquest debat —vist amb una perspectiva de vint-i-cinc anys— els arbres no ens han deixat veure el bosc. És explicable que el públic en general, després de passar per un estat d'admiració i sorpresa tant pel caràcter monumental de l'obra com per les informacions sociolingüístiques que hi descobria, es desinteressés de l'enquesta, perquè de fet aquesta no hauria hagut de sortir dels cercles especialistes. Però, en canvi, no s'explica la displicència amb què alguns sectors universitaris han contemplat aquest estudi, del qual encara no s'ha tret tot el profit que potencialment inclou. En efecte, considero que *La llengua dels barcelonins*, a més d'oferir una multitud de dades que, degudament tractades, podrien servir per a alguns estudis actuals, conté unes informacions precioses sobre els usos lingüístics i les actituds socio-culturals dels barcelonins als anys 60 que haurien de ser tinguts en compte en moltes investigacions d'usos i actituds. D'altra banda, en la meua opinió aquesta obra conté unes pàgines absolutament fonamentals sobre la *llengua habitual*, imprescindibles encara avui per a tothom que s'interessi pel tema. Malauradament, l'oblit en què alguns tenen aquesta obra decisiva en la sociolingüística catalana no és sinó la confirmació que en aquest país es fa més cas de les atzagaiades (les quals, fins i tot quan tenen algun efecte saludable, solen fer una trencadissa difícil de recompondre) que no pas de la feina acumulada, encara que tingui aportacions discutibles.

Després del seu treball de camp, Badia ha continuat publicant diversos assajos de tema sociolingüístic. L'any 1973 va publicar *La llengua catalana ahir i avui*, llibre en el qual s'apleguen articles i estudis anteriors a 1971. Entre les qüestions tractades —el català medieval, l'obra normativa de Pompeu Fabra, la polèmica sobre l'estàndard, la situació sociolingüística actual, el català com a llengua litúrgica— cal destacar especialment el treball

«Condicionaments dels català dels nostres dies», on apareixen algunes de les seves aportacions teòriques més rellevants.

El mateix any 1973 es produeix un fet estimulant per als estudis sociolingüístics catalans: la constitució, durant la Universitat de Prada, del nucli d'estudiosos que amb el temps esdevindria el Grup Català de Sociolingüística. De fet, la primera sortida pública del GCS es va produir a Toronto l'any 1974, en el marc del VIII Congrés Mundial de Sociologia, com en dona fe el primer número del nostre anuari (*TSC* núm. 1, 1977). Badia hi va presentar dues comunicacions: «*Prescription face à description dans la grammaire catalane moderne*» i «*Autour de la sociolinguistique catalane: précédents, difficultés, contenu, objectifs*», amb la qual cosa demostrava plenament el seu entusiasme per les noves vies de recerca empreses. Dos anys més tard a Lleida va insistir en aquesta qüestió amb *Cap a una sociolingüística catalana* (1976).

En aquesta mateixa època Badia va pronunciar la lliçó inaugural del curs acadèmic 1976-77 de la Universitat de Barcelona sota el títol ben suggestiu de *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna* (1977), on postulava que «la ciència catalana és indefectiblement connotada d'afectivitat» (p. 13). Però la disciplina més «connotada», segons Badia, és precisament la sociolingüística catalana, perquè «se sent engatjada amb el poble, i pel seu costat, el poble català presta suport a la sociolingüística» (p. 45). En el fons, el que Badia plantejava era la vella qüestió de la neutralitat científica, que en les ciències socials és especialment discutible, pels condicionaments ideològics que concerneixen els seus objectius i els seus mètodes.

Ja a la dècada dels 80 Badia va publicar un nou llibre: *Llengua i societat. Etapes de la normalització* (1982), un recull de treballs diversos elaborats entre 1974 i 1979. D'aquest volum em sembla oportú destacar els següents treballs: «Llengües escapçades», procedent d'una conferència donada a Ginebra el 1975, una bona síntesi de les *lingue tagliate*, seguint la coneguda expressió de Salvi; «Avatars de la llengua catalana durant els darrers cinquanta anys», originàriament una comunicació presentada a Augsburg el 1977, un extens esbós històric de les vicissituds sofertes per la llengua catalana des dels anys 30; «Actituds populars davant el purisme idiomàtic», amb algunes de les aportacions més interessants que ha elaborat Badia en el terreny de les actituds lingüístiques; i «Immigració i assimilació», una qüestió que Badia sempre ha tractat amb interès i rigor.

Finalment, l'últim llibre de tema sociolingüístic publicat fins ara per Badia ha estat *Llengua i poder* (1986). La major part dels treballs reunits en aquest volum són de 1977 a 1984, llevat d'una comunicació presentada a Estrasburg el 1975. Globalment, el volum té l'interès d'oferir el material més estrictament sociolingüístic elaborat per Badia en els últims anys. Ja en la introducció el lector s'adona que aquest volum és diferent dels que havia publicat abans: en efecte, no ens trobem amb una mera nota sobre la procedència dels treballs aplegats, sinó amb un text més substancios en què l'autor analitza les relacions entre llengua i poder. El llibre és dividit en quatre parts. La primera part és la més extensa i segurament la més interessant, no sols pels continguts sinó també perquè deixa entreveure les característiques més saludables de la tasca científica de Badia, que és la seva exemplar pruija d'evitar l'autoplagi. Oferiré dos exemples per il·lustrar aquesta mostra de rigor intel·lectual: el llarg estudi «La normalització: auge, desfeta i recobriment» —l'origen del qual està en la conferència d'Estrasburg ja esmentada— i l'escrit «Influx dels factors externs» —conferència donada a Andorra el 1984—. A desgrat que aquests treballs, pel tema, són paral·lels a uns altres dos aplegats a *Llengua i societat*, comentats més amunt («Avatars de la llengua catalana...» i «Llengües escapçades»), si els compulsem, observarem que, a part els inevitables punts de contacte, traspuen característiques pròpies no sols en la redacció sinó també en les qüestions tractades, la qual cosa els fa netament complementaris. Les altres parts del volum *Llengua i poder* són dedicades a qüestions com les defenses internes de la llengua (segona part), la unitat i la diversitat del català, amb un interessant text de

geolingüística (tercera part) i els condicionaments polítics i socials de la llengua catalana (quarta part).

Fins aquí he escrit la ressenya de les principals obres amb què Antoni M. Badia i Margarit ha contribuït a consolidar i desplegar la sociolingüística catalana. Ara caldria fer referència a les principals construccions teòriques a què Badia ha aportat la seva col·laboració. Jo m'he ocupat en dues ocasions d'examinar aquesta aportació als àmbits teòrics del bilingüisme, de la diglòssia, del conflicte lingüístic, de la normalització lingüística, de l'estandardització i de la integració dels immigrants (VALLVERDÚ 1980, 1988). Com que en aquesta part em veuria obligat a recórrer a repeticions literals, m'estimo més d'excusar-me davant el lector i remetre'l a aquells treballs anteriors.

En resum, els sociolingüistes catalans hem d'estar agraïts a Badia i Margarit per dues raons. En primer lloc, per l'obra realitzada, una de les més estimulants que s'han donat en català, precisament perquè ha vingut d'un lingüista. Al començament de la sociolingüística moderna i més concretament en la sociolingüística catalana dels anys 70 era freqüent la crítica als «filòlegs», considerats pels sociòlegs com un fre per als estudis sociolingüístics. Com totes les *boutades*, aquesta tenia una part de veritat, però amagava el fet que un «filòleg» interessat per les relacions entre llengua i societat pot ser una font de sorpreses, com s'ha demostrat plenament en aquest cas.

En segon lloc, els sociolingüistes catalans hem d'estar agraïts a Badia i Margarit per haver acceptat de ser el primer president del Grup Català de Sociolingüística (1981/1990). Tots els qui hem compartit amb ell les tasques del GCS, primer a Prada i a Toronto (1974), després a l'àmbit de Llengua del Congrés de Cultura Catalana (1975-1977), més tard en la promoció de l'anuari *Treballs de Sociolingüística Catalana* (primer número: 1977), podem donar testimoni de la generosa i constant dedicació de Badia al Grup i de les seves iniciatives per resoldre els innombrables problemes (alguns fins i tot d'infraestructura) amb què ens hem anat topant. És més, considero que si el GCS, malgrat la seva modèstia societària s'ha vertebrat i consolidat com una associació científica en actiu ha estat en gran part gràcies al compromís de Badia i Margàrit.

M'adono que, en aquest article, la «ciència» i la «passió» hi són potser més encontres del que exigeix una ressenya bibliogràfica, però després de rellegir-lo no em veig amb cor de tocar-hi res. En qualsevol cas, em doldria de debò no haver estat prou destre a deixar constància del que l'obra, la personalitat i l'exemple de Badia i Margarit han significat per a la sociolingüística catalana. Els estudis sociolingüístics a casa nostra prossegueixen avui vies diverses i suggerents, però sense l'impuls inicial d'investigadors com Badia i Margàrit és evident que els avenços haurien estat més arduos.

## REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA I MARGARIT, A. M. (1964), *Llengua i cultura als Països Catalans*, Barcelona, Edicions 62, 197 pp. (Incorporada el 1975 a la col·lecció «El Cangur», amb nombroses reedicions des d'aleshores).
- (1969), *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística*. L'enquesta. La llengua i els seus condicionaments. Barcelona, Edicions 62, 687 pp.
- (1973), *La llengua catalana ahir i avui*. Barcelona, Curial, 248 pp.
- (1976), *Cap a una sociolingüística catalana*. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdenses, 28 pp.
- (1977), *Ciència i passió dins la cultura catalana*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 154 pp.
- (1982), *Llengua i societat. Etapes de la normalització*. Barcelona, Indesinenter, 237 pp.
- (1986), *Llengua i poder. Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona, Laia, 277 pp.
- (1988), «Autopercepció intel·lectual de un proceso histórico», *Anthropos*, Barcelona, núm. 81, pp. 13-34.
- BRIGHT, Williams, ed. (1966), *Sociolinguistics. Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference 1964*. The Hague, Mouton, 324 pp.
- (1977), *Treballs de Sociolingüística Catalana, 1: 1974-1977*. Ponències al VIII Congrés Mundial de Sociologia. D. J. Bernardó, A. M. Badia i Margarit, J. Carbonell, A. Cucó, C. F. Esteva, J. Fuster, R. Lafont, B. Rieu, J. Torres, F. Vallverdú i G. Vassalls. València, Eliseu Climent, 166 pp.
- VALLVERDÚ, Francesc (1980), *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Balanç dels estudis de sociologia lingüística als Països Catalans. Barcelona, Edicions 62, 243 pp.
- (1988), «La obra de Badia i Margarit como sociolingüista», *Anthropos*, Barcelona, núm. 81, pp. 56-58.
- WEINREICH, Uriel (1953), *Languages in Contact. Findings and Problems* New York, Publications of the Linguistic Circle of N. Y., 148 pp. (Posteriorment reeditat per Mouton de la Haia, 1963 i ss.).